

Een eigen R.K. kerk te Haarzuilens

door

Dr D.W. Gravendeel

Kort geleden werd de afdeling documentatie van onze vereniging verrijkt met een schenking van de heer W.A.G. Witmer in De Meern (zie ons tijdschrift, jaargang 7, nummer 3, september 1987, blz. 538). Het ging om een map papieren met het opschrift „Commissie Eigen Kerk”. De verzameling was compleet tot en met de bijbehorende financiële administratie. In die map lag een stuk, al bijna vergeten geschiedenis geborgen.

Die geschiedenis is zó boeiend, zó klaar en duidelijk ook uit de stukken te lezen, dat ik 't zonde zou vinden haar verder in de vergetelheid te laten wegzakken.

Nu ruim 50 jaar geleden maakte een vrij grote groep mensen zich druk om iets dat korte tijd later reeds was achterhaald. Heilige overtuiging botste op zakelijk tegenspel. De eerste werd gedragen door een veelheid van argumenten, het laatste — naar buiten althans — in feite slechts door een beroep op het kerkelijk gezag.

Het was vooral de paternalistische instelling van de kerkelijke overheid, die kwaad bloed zette. Daarom is dit verhaal, behalve interessant, wellicht ook leerzaam als les in praktische psychologie.

Ik geef de aangehaalde stukken volledig weer om alle partijen goed uit de verf te laten komen.

Inleiding

Nadat in 1853 de bisschoppelijke hiërarchie was hersteld, volgde op 11 maart 1855 de officiële oprichting van de parochie Vleuten door Joannes Zwijsen, aartsbisschop van Utrecht. Ook de grenzen werden vastgesteld:

De parochie wordt van Maarssen gescheiden door de poldervaart de Ouwenaar vanaf den Laag-Nieuwkoopse watermolen tot den Kantonalen weg en over dezen weg langs het grondgebied van Vleuten tot den rijweg op Utrecht;

van Oudenrijn door den Tiendweg op Alendorp en door de Alendorper kade tot den Leidschen Rijn;

van Harmelen door den Leidschen Rijn vanaf de Lauwbrug tot het grondgebied van Harmelen. Van hier door de rivier Bijleveld en de Hollandsche kade tot en met de Haar-korenmolen;

van Kockengen door de grensscheiding van het grondgebied van de Haarzuilens en Themaat tot de Laag-Nieuwkoopse watermolen.

Op 29 november 1878 vond een kleine wijziging plaats: *Tegenover Kockengen is de scheiding het zuid-oostelijk einde van Laag-Nieuwkoop, halverwege de Kortjaksche en Gerverskopsche brug, het grondgebied van Haarzuilens en Themaat tot de Laag-Nieuwkoopse watermolen, welke molen met bijbehorende woningen, ofschoon derzelve ingangen op Themaat zijn, tot Kockengen behoort.*

Een nadere precisering werd gemaakt op 13 oktober 1905: *Om het strijdige tusschen de akten van omschrijving der parochiën van Vleuten en Harmelen weg te nemen, heb ik (d.i. de aartsbisschop) goedgevonden in de omschrijving van de parochie van Vleuten de grenslijn de Hollandsche kade te laten wegvallen en haar aan die zijde tegenover de parochie van Harmelen enkel door de rivier Bijleveld te laten begrenzen.*

De grensscheiding der parochie Kockengen werd gewijzigd: *tegenover Vleuten strekt zij zich uit tot en met de buurtschappen Gieltesdorp en Laag-Nieuwkoop tot halverwege de Kortjaksche en Gerverskopsche brug. Ook behoort tot Kockengen de Laag-Nieuwkoopse watermolen met bijbehorende woningen, ofschoon derzelve ingangen op Themaat zijn.*

Bij de oprichting van de parochie werd tot parochiekerk verklaard *de kerk, toegewijd aan den H. Willibrordus, thans bij de Roomsche Katholieken in gebruik*. Dat was de kerk op 't Hoog.

Tijdens het pastoraat van Theodorus de Klaver (1880 - 1903) werd door de architect Nicolaas Molenaar de huidige katholieke kerk gebouwd. Er verrees een fraai kerkgebouw, maar daar rustte een grote schuld op. Het was pastoor Henricus Stephanus Ohl, die deze schuld dusdanig wist te verminderen dat men in 1934 kon gaan denken aan een uitbreiding van de kerk. In de loop der jaren waren herhaaldelijk nieuwe banken aangeschaft, maar dit was op den duur niet voldoende om alle parochianen een plaats te bieden.

Haarzuilens

De Utrechtsche Courant van 5 maart 1934 bevatte een bericht dat de R.K. kerk te Vleuten zou worden vergroot omdat het aantal zitplaatsen ontoereikend was. De heer J.S. Kooijman begaf zich de volgende morgen naar de heer H. de Greef, om de mogelijkheid te bespreken een actie te beginnen om in Haarzuilens een eigen kerk te krijgen, in plaats van de vergroting van de kerk van Vleuten.

Beide heren waren het roerend eens en zij riepen nog diezelfde avond een aantal personen samen om deze aangelegenheid te bespreken. Ter vergadering waren aanwezig de heren H. de Greef, J.S. Kooijman, L. Hoogstraten, A.J. Versteeg en J.G. Versteeg.

Men was unaniem van mening dat, indien Haarzuilens ooit de zozeer verlangde eigen kerk zou kunnen krijgen, thans de gelegenheid bestond daar werk van te maken. Besloten werd natuurlijk de legale weg te bewandelen en de zaak te gaan bespreken met de pastoor van Vleuten, met welke taak de heren de Greef en Kooijman zich wilden belasten.

Reeds de volgende morgen, dus op 7 maart 1934, zouden zij de pastoor om een onderhoud vragen en op 8 maart d.a.v.

in een inmiddels zoveel mogelijk bekend te maken bijeenkomst van katholieke ingezetenen het resultaat van het onderhoud mededelen. Op die bijeenkomst was een 15-tal personen aanwezig.

Uit het verslag van de heren bleek dat de pastoor allesbehalve ingenomen was met het plan. Men overwoog nogmaals het voor en tegen van de zaak en besloot een adres te zenden aan de aartsbisschop, waarin verzocht werd de mogelijkheid om te Haarzuilens een eigen kerk te stichten te willen onderzoeken:

Aan Zijn Hoogeerw. Excellentie
den Aartsbisschop van Utrecht

Ondergetekenden, uitmakende een commissie uit de katholieken wonende te Haarzuilens en behorende tot de parochie van den H. Willibrordus te Vleuten, geven Uwe Hoogeerw. Excellentie met diepen eerbied te kennen:

1. dat zij hebben vernomen dat de R.K. kerk te Vleuten in verband met de toeneming van het aantal parochianen zoodanig zal worden vergroot, dat het aantal plaatsen met ongeveer 200 zal toenemen;
2. dat alle katholieken van Haarzuilens reeds jaren verlangd hebben naar een kerk in Haarzuilens zelf;
3. dat zeer velen thans afstanden van een uur gaans en meer moeten afleggen naar de kerk te Vleuten;
4. dat de uitbreiding van de kerk te Vleuten zulke groote kosten met zich zal brengen, dat daarvoor alhier zeker een aan de behoefte voldoende kerk kan worden gebouwd, terwijl bovendien de kerk te Vleuten zijn prachtige vorm kan behouden;
5. dat blijkens zoo nauwkeurig mogelijke berekening het aantal katholieken, behorende tot de parochie Vleuten, dat dichtbij Haarzuilens woont dan bij Vleuten, bedraagt 453;
6. dat onder dat getal naar schatting 300 communicanten zijn;
7. dat te Haarzuilens een R.K. lagere school staat met ca 75 leerlingen, die niet, zooals in Vleuten, elken morgen naar de H. Mis kunnen;
8. dat indien de stichting van een aparte parochie te groote bezwaren met zich zou brengen, de bediening vanuit Vleuten zou kunnen geschieden, zoodat de parochie één blijft;
9. dat verschillenden hunner uit ondervinding weten, dat het zeer moeilijk is te Vleuten op gewenschte data H.H. Missen gelezen te krijgen, omdat het aantal aanvragen zoo groot is;
10. dat elken Zondag weer verschillende H.H. Missen worden afgelezen, die buiten de parochie zullen worden gelezen;
11. dat voorts velen rechtstreeks geld voor het lezen van H.H. Missen naar elders zenden.

Redenen, waarom zij, in de overtuiging te spreken namens de hoofden van de gezinnen van alle voornoemde 453 katholieken, Uwe Hoogeerw. Excellentie eerbiedig verzoeken een onderzoek te willen doen instellen naar de mogelijkheid in deze gemeente een kerk te stichten.

Haarzuilens, 9 maart 1934.

De vergadering wees met algemene stemmen de heren H. de Greef, J.S. Kooijman, L. Hoogstraten, A.J. Versteeg en J.G. Versteeg aan als leden van een „voorloopige commissie van voorbereiding”.

Het duurde tot 22 maart voordat van de zaak weer eens wat werd vernomen, maar intussen was wel bekend geworden dat de voorbereidende werkzaamheden aan de vergroting van de kerk te Vleuten waren stilgelegd. Inderdaad had de aartsbisschop pastoor Ohl de volgende brief geschreven, gedateerd 12 maart 1934:

De handtekingen van de leden van het comité van actie.

In verband met een verzoekschrift uit Haarzuilens om te komen tot stichting van een parochie in Haarzuilens hebben Wij den Z.E. Heer Deken opdracht gegeven eens een onderzoek in te stellen. Intusschen gelieve U alle pogingen tot het plaatsen van de leening, door U aangevraagd, te staken, daar het mogelijk zou kunnen zijn, dat de uitbreiding van de kerk niet noodig is bij een eventuele oprichting van een parochiekerk of bijkerk in Haarzuilens.

De Deken aan wie de opdracht tot het onderzoek werd gegeven, was P.A.W. Pieck (pastoor te Breukelen van 1918 - 1935). Deze stelde zich onmiddellijk in verbinding met pastoor Ohl, die zich op zijn beurt haastte een lange lijst met bezwaren bij elkaar te schrijven. Toch kwamen de beide heren tot een voorstel dat, behoudens goedkeuring door de aartsbisschop, ter tafel zou kunnen komen in een vergadering van kerkbestuur en commissie:

1. Het kerkbestuur te Vleuten zal de hulpkerk bouwen en zorgen voor de noodzakelijke meubels, zooals altaar, banken, gewaden, enz.
2. De parochianen moeten de kosten dragen van dagelijks onderhoud, herstellingen, enz.
3. Koster, organist komen ten laste van Haarzuilens.
4. Haarzuilens moet een toelage geven aan den dienstdoende geestelijke.
5. In de bijkerk van Haarzuilens zal des Zondags vroeg een Hoogmis worden gehouden en door de week tweemaal de H. Mis worden gelezen.

Pieck besloot zijn rapport aan de aartsbisschop met de woorden: *Met het bouwen van een bijkerk zou Haarzuilens zeer gebaat zijn en de kerk van Vleuten zou niet vergroot behoeven te worden, hetgeen toch zeker een zeer kostbare en tevens gewaagde onderneming is.*

We hoeven niet lang te zoeken naar de reden waarom dit voorstel de onderhandelingstafel niet haalde. Tussen de dag

waarop Pieck zijn mening op schrift stelde (16 maart 1934) en de dag waarop de hieronder genoemde vergadering plaatsvond (23 maart 1934), bezocht pastoor Ohl de aartsbisschop en hij zal hem zeker naarstig „bewerkt” hebben.

De pastoor was een man die al jaren „in het vak” zat en zijn „schapen” door en door kende. Bovendien was hij een goed financier. Toen hij zijn pastoraat aanvaardde, rustte er op de kerk een schuld van f 75.000,—. Hij had die in 1934 weliswaar teruggebracht tot f 60.000,—, maar dat was moeizaam gegaan. Hij schreef dan ook aan Pieck: *ik durf het niet aan en sta niet in voor de gevolgen in den toekomst en wil niet gaarne met schuld het graf in.*

Het is goed te begrijpen dat hij zich in eerste instantie liet meeslepen door de enthousiaste deken, maar toen hij bij de aartsbisschop zat, stonden al zijn bezwaren weer levensgroot overeind.

De aartsbisschop had het volste vertrouwen in pastoor Ohl, en terecht, de man had groot gelijk. Het is jammer dat de door hen gevolgde tactiek vervolgens tot zulke grote misverstanden leidde. Terwijl hun bedoeling inderdaad niet anders kan zijn geweest dan de financiële draagkracht van de eventuele toekomstige parochie te peilen, werden hun woorden anders uitgelegd.

Op 22 maart kwam bij de heer de Greef een brief binnen van pastoor Ohl. Deze had van de aartsbisschop de opdracht gekregen een vergadering te beleggen van de voorlopige commissie met het R.K. kerkbestuur van de H. Willibrordus. De vergadering vond plaats op 23 maart 1934.

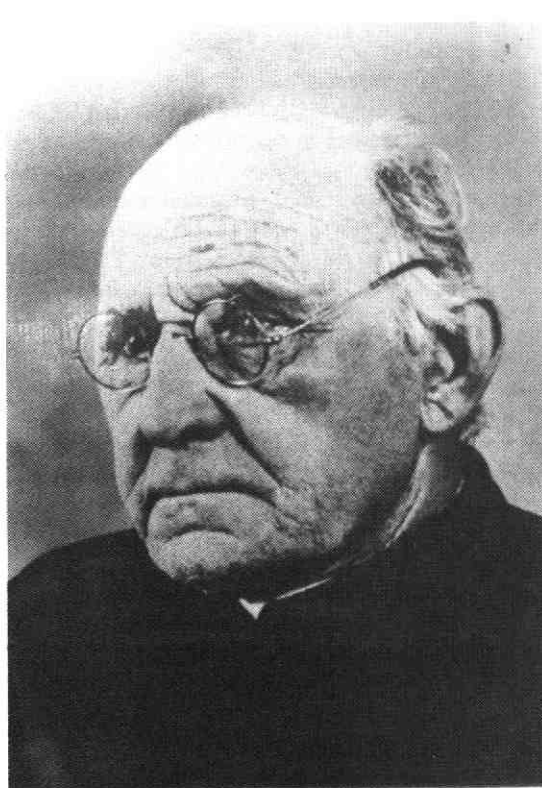
Bij de bespreking, waarbij bleek dat de pastoor, *zoo niet voorstander, dan toch ook geen tegenstander meer was van de plannen*, werden de eisen van de aartsbisschop aan de ingezetenen van de eventueel te stichten nieuwe parochie bekend.

Per circulaire van 27 maart en met een berichtje in de Utrechtsche Courant van 29 maart 1934 riep de commissie daarop alle hoofden van katholieke gezinnen binnen het voorlopig vastgestelde grensgebied der parochie samen voor een vergadering op 29 maart in 't café van de weduwe M.A. Versteeg.

Die vergadering werd omstreeks half acht door de heer de Greef met de Christelijke groet geopend en een verslag ervan kwam in de Utrechtsche Courant van 30 maart. De door de aartsbisschop gestelde voorwaarden om tot de stichting van een nieuwe parochie te komen, waren hoofdzakelijk gericht op de financiële zijde van de zaak: de katholieken uit Haarzuilens moesten voor de eerste vier of vijf jaar een bedrag van minimaal f 300,— per jaar garanderen voor het onderhoud van een eventueel te benoemen pastoor en bovendien een klein bedrag (f 2.000.— à f 3.000.—) ineens als aandeel in de bouwkosten. De aanwezigen achtten de eerste voorwaarde zeer wel aanvaardbaar, de tweede echter bezwaarlijker. Men stelde zijn hoop op de medewerking van baron van Zuylen van Nyevelt, die had laten weten niet afwijzend te staan tegenover het plan en bereid te zijn later te onderhandelen over de aankoop van een stuk grond.

„De voorlopige commissie”, die staande de vergadering bij acclamatie tot bestuur werd benoemd, zegde toe te zullen rondgaan voor de jaarlijkse bijdrage.

De volgende dagen maakte de commissie inderdaad een rondgang langs de huizen om de parochianen te laten tekenen op een lijst voor een jaarlijkse bijdrage gedurende minstens vijf jaren voor het onderhoud van de pastoor. Op 12 april had men zo goed als alle gezinnen bezocht. De op-

Pastoor H.S. Ohl

brengst bleek meer dan f 600,— te bedragen en we kunnen ons voorstellen dat een juichend optimisme zich van de gemoeieren meester maakte. Vol vertrouwen werd een audiëntie aangevraagd bij de pastoor.

Op 18 april was er een bijeenkomst van pastoor Ohl, het kerkbestuur van de H. Willibrordus en de heren de Greef, Hoogstraten en J.G. Versteeg. Tijdens dat onderhoud werden alle verwachtingen der commissie de bodem ingeslagen. Men gaf voor dat de bij het eerste onderhoud genoemde cijfers bedoeld waren als voorbeelden. Bovendien was de pastoor, volgens zijn zeggen, daags tevoren bij de aartsbisschop geweest om daar mede te delen dat de commissie zijn woorden verkeerd begrepen moest hebben. Hijzelf had daar tevens verklaard zich liever van de gehele zaak terug te trekken en de commissie het verder alleen te laten doen. In de eerste bijeenkomst zou hij gezegd hebben dat de aartsbisschop verlangde dat werd opgegeven wat de nieuwe parochie zou kunnen opbrengen voor het onderhoud van de pastoor en de som welke bijeengebracht zou kunnen worden als bijdrage in de kosten van de bouw van kerk en pastorie. Lang duurde het onderhoud daarom niet. Teleurgesteld door het optreden van pastoor en kerkbestuur, maar geenszins ontmoedigd, was de commissie vastbesloten verder te werken.

Reeds de volgende morgen, dus 19 april, gingen de heren de Greef en Versteeg een audiëntie aanvragen bij de aartsbisschop. Daarbij spraken zij de vicaris, die hen heel welwillend te woord stond en inlichtingen verstreekte. Nadat de gehele gang van zaken was uitgelegd en de voordelen en moeilijkheden, aan de oprichting van een kerk verbonden, naar voren waren gebracht, vroeg de vicaris namens de aartsbisschop nu eens schriftelijk alles op te geven wat Haarzuilens zou kunnen opbrengen voor pastoor en kerkgebouw. Dit alles werd de overige leden medegedeeld op een bijeenkomst op 23 april. De vraag was toen wat nu te doen. Na ampele bespreking werd overeengekomen om de onder Haarzuilens wonende katholieken langs de Thematerweg te

vragen ook op de lijst voor het onderhoud van de pastoor te tekenen. Aan alle boeren zou worden gevraagd hoeveel schapen zij voor de nieuwe kerk wilden weiden. Men zou de heer W.Th. Rijntjes vragen schriftelijk te willen verklaren dat hij alle stoffeerdswerk voor wat betreft het arbeidsloon, gratis wilde leveren en de heer de Greef zou nogmaals schrijven aan baron van Zuylen van Nyevelt.

Vervolgens werd, in een bijeenkomst op 1 mei 1934, nogmaals een brief aan de aartsbisschop opgesteld:

*Aan Zijne Hoogerw. Excellentie
den Aartsbisschop van Utrecht*

Als commissie uit de katholieken van Haarzuilens hebben wij Uwe Hoogerwaarde Excellentie bij schrijven van 9 maart 1934 verzocht de mogelijkheid te willen doen onderzoeken om alhier een kerk te stichten.

In verband hiermede en ten verzoeken van den Zeereerwaarden Heer Vicaris hebben wij de eer Uwe Hoogerwaarde Excellentie te berichten, dat blijkens bijgaande lijsten de katholieken van Haarzuilens jaarlijks gedurende minstens 5 jaren tezamen een bedrag van ongeveer f 750,- willen geven voor de nieuwe parochie. Ter toelichting op die lijsten het volgende: bij een onderhoud, hetwelk wij op verlangen van Uwe Hoogerwaarde Excellentie gehad hebben met het R.K. Kerkbestuur te Vleuten, heeft de Zeereerwaarde Heer Pastoor ons een grensscheiding tusschen de parochie Vleuten en de eventueel op te richten parochie Haarzuilens aangegeven, gedeeltelijk door trekking van een denkbeeldige lijn. Volgens die scheiding bleef een gedeelte der gemeente Haarzuilens, waar 6 katholieke gezinnen wonen met samen ongeveer 40 leden, onder de parochie Vleuten. Vanzelfsprekend hebben wij thans de hoofden dezer gezinnen, die alle dichter of minstens even dicht bij Haarzuilens als bij Vleuten wonen, op de voornoemde lijst laten tekenen, terwijl bij de bestaande natuurlijke scheiding, welke wij ons hadden gedacht, nl. de Thematerweg, het aantal parochianen nog meer wordt dan in ons adres van 9 maart aangegeven.

Voorts gaat hiernevens een lijst, waaruit blijkt dat de daarop vermelde veehouders jaarlijks in totaal 48 schapen ten behoeve van de parochie willen weiden, alsmede een verklaring van een ingezetene, die belangeloos alle arbeid bij het stoffeeren en behangen van een eventueel te stichten kerk en pastorie, met uitzondering van de levering der materialen echter, wil verrichten.

Zooals Uwe Hoogerwaarde Excellentie duidelijk zal zijn, zijn dit allemaal spontane giften en toezeggingen van de katholieken, waaruit wel blijkt hoe groot het verlangen naar een eigen kerk is.

Wat betreft het bijeenbrengen van een bijdrage in de kosten van den bouw van kerk en pastorie zal het Uwe Hoogerwaarde Excellentie niet onbegrijpelijk zijn, dat de huidige tijdsomstandigheden het ons ondoenlijk maken daaraan te kunnen voldoen, omreden de financiën van de menschen in deze omgeving niet meer zijn zooals in de goede jaren.

Aangezien vrijwel alle grond alhier eigendom is van den Hoogwelgeboren Heer E.G.F. Baron van Zuylen van Nyevelt van de Haar te Parijs, heeft onze voorzitter hem in kennis gesteld met de door ons gevoerd wordende actie, waarop Baron van Zuylen heeft geantwoord volgens bijgaand afschrift van zijn brief. Vorige week heeft de voorzitter hem nogmaals geschreven en gevraagd of hij een beslissing kon nemen omtrent het beschikbaar stellen van den grond, doch, waar Baron van Zuylen momenteel te Nice vertoeft, is daarop nog geen antwoord gekomen.

Elken zomer als Baron van Zuylen hier gedurende ruim twee maanden vertoeft, wordt des Zondags in de slotkapel een H.

Aartsbisschop J.H.G. Jansen

Mis gelezen, waarvoor telkens f 10,- gegeven wordt. Deze kapel komt bij oprichting van een parochie alhier ook daaronder, waardoor ook die inkomsten geheel of althans gedeeltelijk ten goede van den nieuwen pastoor komen.

Om de afwikkeling van deze aangelegenheid echter niet op te houden, doen wij Uwe Hoogerwaarde Excellentie reeds bovenstaande gegevens en stukken toekomen, in afwachting van de beslissing van Baron van Zuylen, welke binnen korten tijd te verwachten is en welke wij dan onmiddellijk zullen mededelen.

Wij meenen met het vorenstaande al wat in ons vermogen ligt te hebben gedaan om ons schoone doel te bereiken, doch mocht het naar de meening van Uwe Hoogerwaarde Excellentie nog niet zijn, wat gaarne gewenscht wordt, dan willen wij nog probeeren van de gemeente Haarzuilens een jaarlijksch subsidie van een paar honderd gulden te krijgen en waar deze gemeente voor ruim 85% katholiek is, twijfelen wij niet of een zoodanig raadsbesluit zal dan tot stand komen en hoogere goedkeuring erlangen.

Haarzuilens, 5 mei 1934.

(wordt vervolgd)